

POLJSKA KAZALIŠNA PERIODIKA

MLADEN MARTIĆ

Pad Berlinskoga zida i demokratski preobražaj društva učinili su svoje. Nekoć su socijalistička država i teatar manje-više poštivali nepisani ugovor prema kojemu prva strana osigurava neograničen novac i ograničenu autonomiju, dok druga skrbi za promociju prve u inozemstvu i pomno održava ispravnim sigurnosni ventil društvenih napetosti u tuzemstvu. Danas je poljsko kazalište, u odnosu na vrijeme od prije deset godina, siromašnije novcem, bogatije stvaralačkim dvojbama, a usto i izloženije pritisku... Potonji, svakako, nije ideološke prirode, već gospodarske, ali zato ne i manje bolan.

No, ipak, riječ je samo o vječitoj, trenutačno tek nešto izraženijoj, kazališnoj krizi. Jer, ako u jednoj zemlji od otprilike četrdeset i pet milijuna stanovnika, kazališta ili kazališni festivali postoje u čak 135 gradova, s time da je samo u prijestolnici više od 60 - što državnih, što gradskih, što privatnih - kazališnih adresa, teško je govoriti o nečemu ozbiljnijem.

Da je tomu tako, ponajbolje svjedoči široka mreža visokih i srednjih škola za kazališna zanimanja, brojni znanstveni instituti i centri, deseci kazališnih agencija, stotine novih teatroloških naslova u knjižarama, a i niz specijaliziranih časopisa - od "Animatora" ili "Teatra Lalek", preko "Dialoga", "Teatra", "Scene", "Notatnika Teatralnog" i "Rucha Teatralnog", "Didaskalia", "Drame", "Pamietnika Teatralnog", "Dramaturgie Polske", dvojezičnog francusko-engleskog "Kazališta u Poljskoj", pa sve do "Klakiera" i "Show Business-Spektakla".

Nazivi svakoga od njih otprve otkrivaju područje koje pokrivaju i njihov sadržaj. "Animator" je tako bilten znamenitog lutkarskog središta u Bielsko-Bialoj (odakle potječu i dobro nam poznati crtani junaci Lolek i Bolek),

dok je "Teatr lalek" (Lutkarsko kazalište) glasilo Poljskoga središta UNIME. "Didaskalia" je dvomjesečnik koji izlazi u nakladi staroga krakovskog Jagiellonskog sveučilišta. "Dramaturgia Polska" (Poljska dramaturgija) je tromjesečnik krakovskoga Centra za poljsku dramu. Varšavski pak tromjesečnik "Pamietnik teatralny" (Kazališna sjećanja), koji znalački uređuje Edward Krasinski, bavi se teatrološko-znanstvenim proučavanjem građe iz povijesti poljskoga kazališta, a šćećinski mjesečnik "Klakier" (Klaker, u nas, na žalost, već zaboravljeni pripadnik teatarske klake, stimulirani odobravatelj) - ciljanu publiku nalazi među ljubiteljima opere i operete.

"Teatr" je pak mjesečnik najjednostavnijega imena (Kazalište), ali zato i najdulje tradicije. Pokrenut je u Varšavi 1945., neposredno nakon oslobođenja. Iako mu je izdavač - uz potporu Ministarstva kulture i umjetnosti - glavna uprava Saveza umjetnika poljskih pozornica, časopis nimalo ne nalikuje na glasilo jedne cehovske udruge, već je potpuno otvoren - danas ga uređuje poznati teatrolog srednjega naraštaja *Jausz Majcherek* - te u odabiru tema i pristupu nezavisan. Objavljuje uglavnom kazališne kritike i recenzije, ali i vrlo zanimljive razgovore i podlistke, kraće teatrološke eseje te obilje relevantnih i adurnih obavijesti. Prati sve teatarske grane, televizijski dramski raspored i kazališne festivale, kojih je u Poljskoj više desetaka - od nacionalnih Susreta amaterskih kazališta jednoga glumca u Zgorzelecu, pa do rzeszowskog Festivala poljskih kazališta u inozemstvu koji okuplja predstave osamnaest poljskih scena u devet zemalja. Gotovo svaki broj "Teatra" osim stalnih rubrika sadrži i pomno odabranu središnju temu koja je uvijek svestrano i iscrpno obrađena, te je bogato ilustriran. U njemu surađuju najugledniji

kritičari i teatrolozi, a uz njih i prva imena kazališne prakse.

Kada je riječ o uredničkoj koncepciji, posebice je zanimljiv gđanjsko-varšavski "Rzch teatralny" (Kazališni pokret). Sa samo šest godina izlaženja, najmlađi je poljski kazališni časopis. Nakladnikom mu je gđanjsko Središte za kazališnu edukaciju (još jedna zanimljiva poljska teatarska ustanova) koje nema razloga kriti potporu Zaklade Stefana Batorija, tj. "poljskoga Sorosa". Urednička formula je jednostavna da jednostavnijom ne može biti, ali i silno učinkovita. Časopis, naime, abecednim redom niže već spomenutih 135 gradova u Poljskoj i 13 u svijetu u kojima se igra poljski teatar i održavaju nacionalni i međunarodni festivali, te pod svakim imenom bilježi redom sve aktualne lokalne premijere, donosi recenzije, prati festivale i rad obrazovnih institucija... Tu su, jasno, i adresari, stajališta, polemike, obavijesti o kadrovskim promjenama, pisma, pregled tiska s odabranim naglascima, obljetnice, posljednji pozdravi... Sve sažeto, pregledno, grafički odlično obrađeno. Svakoga mjeseca čitatelj "Rucha teatralnog" tako dobiva doista potpun i trajno ažuran uvid u sve što se zbiva pod skutima poljske Talijske.

I varšavski mjesečnik "Dialog" zaslužuje posebno mjesto u ovome pregledu. U prvomu redu zbog svoje višegodišnje visoke uređivačke razine, iznimne obaviještenosti i upućenosti, a tek u drugomu poradi prošlogodišnjega dvanaestog, prosinačkog broja koji je velikim dijelom posvećen hrvatskomu kazalištu. Pored prijevoda dramskih tekstova *Ledeno sjeme* Ivana Brešana i *Posljednja karika* Lade Kaštelan, ovaj časopis, čiji je ugled odavno prešao poljske granice, donosi i kritička razmišljanja Slavenke Drakulić te Nenada Popovića o hrvatskoj kulturnoj situaciji, esej Dalibora Foretića o Zagrebu kao mjestu dramskoga događanja, informativni pregled Borisa Senkera "Hrvatsko kazalište u godinama od 1990. do 1994." te prikaz djelovanja znamenitog sisačkog alternativnog kazališta DASKA iz pera Danute Jovanke Cirlić.

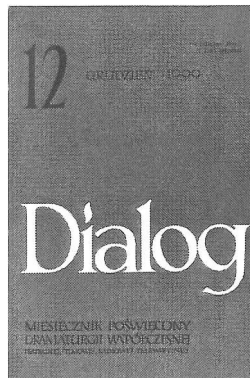
Potonja je teatrologinja i književna prevoditeljica dobra poznavateljica i promicateljica južnoslavenskih jezika i književnosti, u najvećoj mjeri - pored Malgorzate Semil, zamjenice glavnoga urednika "Dialoga" - i zaslužna za to najnovije iscrpno predstavljanje hrvatske dramske i kazališnoteorijske riječi poljskoj publici i mnogoljudnoj kaza-

lišnoj javnosti. Valja odmah kazati da se ovakvoga, svake hvale vrijednoga posla nije prihvatila prvi put. Naime, Cirlićeva već godinama vrlo solidnim prijevodima sustavno predstavlja hrvatsku dramaturgiju i to ponajčešće upravo u "Dialogu", časopisu čijim je članom uredništva.

Tako je i prije nešto više od dvije godine objavila Šnajderov *Zmijin svlak*, potresnu dramu na žalost daleko poznatiju u inozemstvu nego u domovini, a usto i prijevod autorova istupanja na simpoziju "Dionysia" u Rimu (lipanj, 1997.) pod naslovom "Zmija, Đavao, Bosna". U istom je broju tiskana i zanimljiva analiza poljskoga teatrologa Zbigniewa Mikolejka "Zmija u klaonici" (aluzija na Mrozekovu dramu *Klaonica* uprizorenu i na pozornici Dramskog kazališta Gavelle), koji Šnajderov tekst razmatra kao "palimpsest kultura, mitologija i religija", te esej Danute Cirlić Straszynske "Je li gotovo?" Autorica nastoji *Svlak* smjestiti u kontekste postdaytonske Bosne i recentnih produkcija južnoslavenskih dramaturgija.

No, prije nego što kažem nešto više o spomenutom

"hrvatskom broju", reći ću nekoliko riječi o samom časopisu. "Dialog", čijim je nakladnikom Nacionalna knjižnica - inače velik i uspješan izdavač periodike čije izlaženje novčano podupire poljsko Ministarstvo kulture - a sadašnjim urednikom istaknuti teatrolog Jacek Sieradski, posvećen je u cijelosti suvremenoj

domaćoj i svjetskoj kazališnoj, filmskoj, radijskoj i televizijskoj dramaturgiji. U četrdeset četiri godine, koliko je proteklo od njegova pokretanja, u ruke čitatelja dospjelo je već 519 brojeva toga jedinstvenog časopisa. Prema temeljnom uređivačkom konceptu, koji se tijekom proteklih desetljeća mijenjao vrlo malo, što svjedoči o dobrom polazištu, pa se promjene uglavnom svode na nešto privlačniju vizualnu stranu, svaki broj u prvome dijelu donosi najmanje po dva poljska dramaturgijska noviteta - najčešće su to kazališni komadi, ali nerijetko i radiodrame, odnosno filmski ili televizijski scenariji - te barem jednako toliko tekstova iz inozemstva. Drugi dio sadržaja redovito čini okrugli stol najupućenijih stručnjaka i umjetnika

posvećen nekoj aktualnoj temi, te nadasve relevantan odabir domaćih i stranih eseja. U završnomu, trećem dijelu, časopis donosi izvrsne podlistke - stalni suradnici te rubrike su teatarski veterani, i s osamdeset šest godina još uvijek radoznali i lucidni teatrolog Jan Kott te samo tri godine mladi ugledni redatelj, pedagog i kazališni ravnatelj Erwin Axer - kao i obilje proširenih obavijesti ili kratkih vijesti s inozemnih pozornica.

"Dialog" je općenito iznimno vrijedan izvor svakovrsnih informacija, među kojima su sigurno najvredniji prvotisci domaćih kazališnih komada te poljskih prijevoda najznačajnijih stranih drama. Na stranicama "Dialoga" dosad je tiskano više od tisuću domaćih te još i nešto više prevedenih drama iz četrdesetak zemalja. Poljski prevoditelji prevode, i to vrlo dobro i brzo, izravno s tridesetak jezika od kojih su nama mnogi sasvim egzotični, a nude itekako zanimljiva djela. I, što je možda najvažnije, gotovo svaki dramski tekst objavljen u "Dialogu", a tako je dosad bilo i sa svim hrvatskim, u najkraćem roku pronalazi put do neke od mnogobrojnih poljskih pozornica.

I pogledajmo, napokon, kako je Poljacima predstavljen aktualni hrvatski kazališni trenutak. Odabir dramatičara Ive Brešana i Lade Kaštelan nedvojbeno je reprezentativan jer je doista riječ o iznimnim autorima dviju različitih poetika i dvaju različitih naraštaja. No, dok je Lada Kaštelan predstavljena odličnim i u nas višestruko uprizorivanim komadom *Posljednja karika*, moderno strukturiranim i univerzalnim značenjima bogatim djelom o tri ženske sudbine, Brešan je bio slabije sreće. Naime, iako je posljednjih godina napisao više zanimljivih i poticajnih komada, poput *Utvara*, na primjer, u "Dialogu" se objavljuje njegovo *Ledeno sjeme*, nešto slabija kostimirana drama o raskoraku između Hrvatske osamnaestoga stoljeća u kojoj se još uvijek spaljuju vještice i Europe koja već promiče ideale slobode i jednakosti. Premda napisan potkraj osamdesetih, taj povijesni komad na žalost zadobiva tijekom hrvatskih devedesetih novu aktualnost - koja je zacijelo zavela i prevoditeljicu - ali i nadalje ostaje razmjerno plošnim i ne odveć izvornim.

Inače, Ivo Brešan je u Poljskoj cijenjen kao dramatičar. Njegova su ranija djela *Mrđuša (Przedstawienie Hamleta we wsi Glucha Dolna)* i *Svečana večera*

(*Uroczysta kolacja w przedsiębiorstwie pogrzebowym*), oba objavljena 1975. i 1980. godine također u "Dialogu", uspješno igrana na više tamošnjih pozornica, pa je prava šteta što njegov zrelo stvaralaštvo nije bolje predstavljeno.

"Dialog" 12/99 donosi i dva teksta koji nemaju izravno veze s hrvatskim glumištem, ali oslikavaju ukupnu kulturnu situaciju u kojoj je ono posljednjih desetak godina djelovalo. Riječ je o napisima Slavenke Drakulić i Nenada Popovića koje je uredništvo svrstalo pod zajednički nadnaslov "Kultura utvara". Prvi, prenesen iz "Ferala", postavlja pitanje kome danas pisac mora biti lojalan - Domovini? Narodu? Partiji? Tradiciji? Jeziku?, sve s velikim početnim slovom - i odmah odgovara: samo vlastitomu djelu. Drugi, pak, preuzet iz "Vijenca", govori o paradoksu tzv. "negativne prisutnosti" niza stvaratelja poput, npr. Šnajdera, Matvejevića, Ugrešičeve, Drakulićeve, Jergovića, Lovrenovića, Grlića, Furlanice, Šerbedžije..., u vlastitoj im domovini, uz njihovu istodobnu itekako "pozitivnu" prisutnost u inozemstvu koje ih cijeni kao istinske predstavnike hrvatske kulture.

Kada je riječ o odabiru teatroloških tekstova, možemo ga samo pohvaliti. I Dalibor Foretić, i Boris Senker, značajni su i za hrvatsku teatrologiju itekako reprezentativni autori. Prvi je predstavljen referatom "Zagreb, dramsko mjesto", koji je svojedobno priopćio na znanstvenom skupu "Krležini dani" u Osijeku, a u kojemu razmatra Zagreb u djelima dramatičara od Brezovačkog i Šenoe, preko Begovića i Krleže, Bakarića i Šnajdera, pa sve do Kaštelanove, Zoričića i Radakovića, dok je potonjemu uvršten panoramski i, da tako kažem, namjenski tekst "Hrvatsko kazalište od 1990. do 1994. godine", prvotno objavljen 1997. u časopisu Hrvatskog centra ITI-UNESCO "Hrvatska drama/Croatian Drama".

Za napis "Daskom po glavi", koji prikazuje već četvrtstoljetnu povijest neumornih sisačkih teatarskih alternativa - inače Poljacima dobro poznatima, među inim i zbog toga jer je jedan od njih, glumac i redatelj Jasmin Novljaković, krakovski đak - okupljenih oko kazališta DASKA, reći ćemo samo: valjalo bi ga (nije dug) prevesti i objaviti i u nas. O tom se teatru ionako pisalo premalo.

Unatoč ne najboljem odabiru Brešanova komada,

ponekoj omaški poput pretvaranja Zvonimira Zoričića u Zorića ili ilustriranja teksta o Zagrebu snimkom Hrvatskog narodnog kazališta u Osijeku, nenavodenju temeljnih podataka o vremenu nastanka, podrijetlu i mjestu prvoga objavljivanja uvrštenih tekstova, te ponekom lošijem rješenju u inače solidnim prijevodi-ma, "hrvatski broj" varšavskoga "Dialoga" zaslužuje sve pohvale, a njegovi autori zahvalnost zbog uspješnoga predstavljanja hrvatskoga glumišta.

POLJSKA U SVIJETU

Dok je u prostoru poljske kazališne periodike "Dialog" najvažniji i najčvršći most kojim teatarski svijet stiže u Poljsku, varšavski dvojezični tromjesečnik "Kazalište u Poljskoj" - "Le Theatre en Pologne"/"The Theatre in Poland" - predstavlja jednako važan most koji, međutim, vodi u suprotnome smjeru. Tim, naime, mostom teatarska Poljska odlazi u svijet.

Časopis izlazi već 42 godine u prosječnoj nakladi od oko 1300 primjeraka. Izdaje ga - uz potporu Ministarstva kulture i umjetnosti - Poljski centar Međunarodnoga kazališnoga instituta (ITI). Aktualnom mu je glavnom urednicom, danas zasigurno najuglednija poljska kazališna kritičarka i teatrologinja, Elzbieta Wysinska, koja je od 1956. godine stalno nazočna na stranicama poljskoga tiska i periodike. I ostali članovi uredništva - August Grodzicki, Edward Krasinski, Janusz Krasinski i Malgorzata Semil - pripadnici različitih naraštaja i struka, nisu manje cijenjeni u kazališnoj javnosti. Visoki im ugled omogućuje okupljanje nadasve mjerodavnoga i začuđujuće širokoga suradničkog kruga, koji poljsko kazalište uspijeva predstaviti na informativan, ali i teorijski utemeljen i sa svjetskim kretanjima sukladan način.

Za razliku od razumljivih mijena imenâ urednika i suradnika, uređivački koncept i visoka razina objavljivanjanih tekstova nisu se tijekom proteklih desetljeća gotovo uopće mijenjali. Glavne rubrike su od samoga početka posvećene novim predstavama, domaćim dramskim novitetima, teatrološkoj literaturi, pregledu pisanja tiska, vijestima (festivali, obljetnice, nagrade, skupovi, gostovanja, važne promjene na čelu ustanova...), novostima u ospjesima poljskoga teatra ili autora

u inozemstvu, a tu je i obvezatan popis recentnih premijera. Jasno, značajniji će događaj - a to su na žalost sve češće odlasci velikana poljske pozornice, poput prošlogodišnjega oproštaja s Jerzyjem Grotowskim - dobiti središnje mjesto, a obradit će ga i više različitih autora iz više različitih vizura.

I forme koje časopis njeguje vrlo su različite. Riječ je i o esejima, i o recenzijama, i kritikama, i pregledima, i kronologijama, i informacijama, i sjećanjima, a redoviti su i vrlo sadržajni razgovori s trenutačno najzanimljivijim osobama. Tekstovi odražavaju misaonu, svjetonazornu i stilističku raznolikost poljske kritike i teatrologije. Zajednička im je tek sažetost, odnosno ekonomičnost izraza. Naime, iz sasvim praktičnih razloga, prilozi rijetko prelaze obim od desetak kartica.

Glasilu poljskih ITI-jevaca vizualno je vrlo privlačno i bogato ilustrirano majstorskim fotografijama. One često nude obilje informacija ne manje od onoga koje sadrže tekstovi. Redovito se objavljuju i reprodukcije ponajboljih djela sjajne poljske škole kazališnoga plakata s kojom se Poljaci, posve opravdano, ponose već desetljećima. Jedini (koliko mi je poznato) specijalizirani svjetski Muzej kazališnoga plakata, smješten u kompleksu kraljevskoga dvorca u Wilanowu pored Varšave, nepresušan je izvor baštine, a novi zanimljivi prijedlozi stižu skoro sa svakom premijerom.

Tromjesečnik "Kazalište u Poljskoj" - "Le Theatre en Pologne"/"The Theatre in Poland" - dostojno svijetu predstavlja postignuća poljske kazališne umjetnosti, ali i dosegnutu visoku razinu kazališne misli te grafičkoga oblikovanja. Iako ponajprije namijenjen promidžbi, časopis pored temeljne zadaće uspješno ispunjava i funkciju još jedne u nizu tribina poljskih kritičara i teatrologa.

I na kraju, upitate li bilo koga od potonjih, ali i poljske kazalištarce općenito, jesu li zadovoljni prostorom u kojemu djeluju, malokoji će odgovoriti potvrdno. Nama, međutim, kazališno i časopisno obilje, čije sam obrise ovim tekstom pokušao naznačiti, izaziva samo laganu vrtoglavicu i nepristojan osjećaj zavisti. No, za utjehu, valja ipak imati na umu da je Poljska točno deset puta mnogoljudnija od Hrvatske i da je proteklih deset godina za razliku od nas, koračala isključivo prema naprijed.